

**DAVLAT YER KADASTRI AXBOROT TIZIMINI SHAKLLANTIRISHDA
KREATIV YONDASHUVLARNI ILMIIY-USLUBIY YECHIMLARI**

Sattorov Shahzod Yarashovich

TIQXMMI MTU Buxoro tabiiy resurslarni boshqarish instituti

Yer resurslaridan foydalanish va davlat kadastrlari kafedrasi dotsent v.b.

E-mail: shsattorov1993@mail.ru

Ochilov Askar Boymurodovich

Yer resurslaridan foydalanish va davlat kadastrlari kafedrasi tadqiqotchisi

Jo'raqulov Fazliddin Faxriddinovich

Geodeziya va geoinformatika ta'lim yo'nalishi talabasi.

Teshayev Hasan Murtazoyevich

Geodeziya va geoinformatika ta'lim yo'nalishi talabasi.

Annotatsiya: Bugungi kunda Respublikamizda yer munosabatlarini bozor sharoitiga moslash, yer mulkini davlat tasarrufidan chiqarish va modernizatsiyalash bo'yicha ma'lum tadbirlarni amalga oshirib kelinmoqda. Iqtisodiyot tarmoqlarining tarkibiy o'zgartirishlari, o'z navbatida yer islohotlari o'tkazishni zaruriyatga aylantirmoqda.

Kalit so'zlar: Yer uchastkasi, ko'chmas mulk, bino inshoot, raqamlashtirish, integratsion tizimlar, yer munosabatlari, Ko'chmas mulk ma'lumotlar bazasi, elektron dastur.

Olib borilgan monografik tadqiqotlar obyekti sifatda Toshkent viloyati Toshkent tumani massiv (hudud)larida jami 16471 gektar yer maydonini qamrab olgan. Shundan: 5436,5 gektari sug'oriladigan yer maydoni, 9,7 gektari shartli sug'oriladigan (xolati yomon) yer maydoni, 13,8 gektar lalmi yer maydoni, 1147,3 gektari bog'zorlar shu jumladan, 0,20 gektari shartli sug'oriladigan bog'zorlar yer maydonlari, 649,9 gektari tokzorlar, 270,4 gektari issiqxona yer maydonlari, 23,2 gektari mevali ko'chatzor yer maydoni, 1,4 gektari tutzorlar, 19,3 gektari terakzorlar, 91,2 gektari yaylov yer maydonlari, 4321,7 gektari tomorqa yer maydonlari, 131,3 gektari dala hovlilar (bog'dorchilik va uzumchilik shirkatlari) yer maydoni, 31,6 gektari o'rmonzorlar shu jumladan, 25,8 gektari ixota daraxtzorlar yer maydoni, 975,6 gektar suv osti yerlari shundan, 0,20 gektari daryo va soyliklar, 6,0 gektari ko'llar, 22,8 gektari suv omborlari va suv havzalari, 946,6 gektari kanallar, kollektorlar va zovurlar yer maydonlari, 362,5 gektari yo'l osti yerlari (avtomobil, dala, temir yo'llar), 1455,0 gektari qurilish osti (qurilishlar ko'chalar, saroy va maydonlar) yerlari, 733,0 gektari qishloq xo'jaligida foydalanilmaydigan boshqa yer maydonlaridan iborat ekanligi

aniqlangan.

“O‘zdavyerloyiha” ilmiy loyiha instituti tomonidan o‘tkazilgan xatlov natijasida Toshkent tumani massiv (hudud)laridagi o‘zga yerdan foydalanuvchilar jami maydon 1977,3 gektarni tashkil etishi aniqlangan, shundan: 167,6 gektar sug‘oriladigan yer maydoni, 21,0 gektar bog‘zorlar, 0,40 gektar tokzorlar, 21,9 gektari issiqxona yer maydoni, 0,10 gektar tutzorlar, 1,4 gektari terakzor yer maydoni, 45,3 gektar yaylov yer maydonlar, 160,2 gektar tomorqa yer maydonlari shu jumladan: 131,3 gektar dala hovli yer maydoni, 4,9 gektari o‘rmonzorlar shu jumladan: 1,0 gektari ixota daraxtzorlar, 188,2 gektari suv osti yerlar, shu jumladan: 3,1 gektari ko‘llar, 0,70 gektari suv omborlari va suv havzalari, 184,4 gektari kanallar, kollektorlar va zovurlar yer maydonlari, 133,1 gektari yo‘l osti yerlar (avtomobil, dala, temir yo‘llar), 748,9 gektari qurilish osti yerlar (qurilishlar ko‘chalar, saroy va maydonlar), 484,3 gektar qishloq xo‘jaligida foydalanilmaydigan boshqa yer maydonlaridan iborat ekanligi aniqlangan.

Massiv hududida jami 1599,0 gektar shundan: 861,7 shu jumladan: (4,7 shartli sug‘oriladigan yer maydoni), 49,4 gektar bog‘zorlar shu jumladan: 0,20 shartli sug‘oriladigan bog‘zorlar yer maydoni, 14,8 gektar tokzorlar, 7,7 gektar issiqxona yer maydoni, 5,3 terakzorlar yer maydoni. 356,9 gektar tomorqa yer maydonlari (shu jumladan: 0,8 gektari dala hovlilar yer maydonlari), 1,8 gektar ixota daraxtzorlar, 116,8 gektari suv osti yerlar shu jumladan: (1,4 gektari ko‘llar, 9,4 gektari suv omborlari va suv havzalari 106,0 gektari kollektorlar va zovurlar yer maydonlari), 30,0 gektari yo‘l osti yerlar (avtomobil, dala, temir yo‘llar), 91,2 gektari qurilish osti yerlar (qurilishlar ko‘chalar, saroy va maydonlar), 63,5 gektar qishloq xo‘jaligida foydalanilmaydigan boshqa yer maydonlaridan iborat ekanligi xatlov natijasida aniqlangan.

Massiv hududida o‘zga yerdan foydalanuvchilar jami: 128,6 gektar yer maydoni shundan: 2,1 gektar sug‘oriladigan yer maydoni, 1,9 gektari bog‘zorlar, 1,0 gektar issiqxona yer maydoni, 0,30 gektari terakzorlar, 0,8 gektari dala hovlilar (BUSH) yer maydonlari, 18,9 gektari suv osti yerlar (1,4 gektari ko‘llar, 17,5 gektari kollektorlar va zovurlar yer maydonlari), 5,5 gektari yo‘l osti yerlar (avtomobil, dala, temir yo‘llar), 52,9 gektari qurilish osti yerlar (qurilishlar ko‘chalar, saroy va maydonlar), 45,3 gektar qishloq xo‘jaligida foydalanilmaydigan boshqa yer maydonlaridan iborat ekanligi hatlov natijasida aniqlangan. Massiv (hudud)dagi barcha yerdan foydalanuvchilarning yer turlari va maydonlarini xatlovdan o‘tkazish natijasida 48 ta fermer xo‘jaliklari va 15 ta boshqa qishloq xo‘jaligi korxonalarini jami 63 ta yerdan foydalanuvchilar mavjudligi aniqlangan.

Fermer xo‘jaligining yer maydonida tadqiqot ishlarimizni olib bordik. Uning umumiy maydoni 43,71 gektarni tashkil etadi shundan 2,08 ga haydalma yer, 37,01 ga bog‘lar va boshqalar kiradi. Quyidagi rasmda fermer xo‘jaligi uchun (1-uchastka) amaldagi yer konturlari maydonlar qaydnomasi asosida tuzilgan xarita tasvirlangan (1-

rasm).

1-rasm. Fermer xo‘jaligi yer konturlarini amaldagi joylashuv xaritasi.

Ushbu rasmda mualliflar tavsiyasiga ko‘ra yangi shakldagi maydonlar qaydnomasining tarxi aks ettirilgan. Fikrimizcha, mazkur fermer xo‘jaligi yer uchastkasi uchun ishlab chiqilgan maydonlar qaydnomasi talab darajasida bajarilmagan.

Ushbu uslubni respublikada faoliyat yuritayotgan barcha fermer xo‘jaliklarida tadbiiq etish yer axborotini haqqoniyligini va shaffofligini ta‘minlaydi hamda inson omili ta‘sirini kamaytirishga xizmat qiladi. Bunda fermer xo‘jaligi yer uchastkasi darajasida yer balasini yuritish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi.

Respublikamiz yer fondidan oqilona foydalanishda qishloq xo‘jalik ekin yerlarini tabiiy hosildorligini ilmiy asoslangan holda aniqlash ularni sifat jihatidan baholash zaruriyatini tug‘diradi. Tuproq unumdorligini aniqlovchi xususiyatlarga qarab yer baholash usullaridan biri-uning bonitrovka qilish, ya‘ni solishtirma bahosini belgilashdir. Bu esa davlat yer kadastrini yuritishga oid tadbirlarni metodologik asoslashga xizmat qiladi.

Ma‘lumki, yer kadastru xujjatlari tarkibida qishloq xo‘jalik yerlarini sifat jihatdan baholash ko‘rsatkichlari qayd qilib beriladi. Yerlarni sifat bahosi ikki turdan iborat bo‘lib, birinchisi tuproq qatlamini unumdor qismini quvvatini aks ettiruvchi bonitet bali, ikkinchisi qishloq xo‘jaligi yerlarining normativ qiymatini baholashdan iborat. Birinchi turdagi baholash ishlari “Tuproqshunoslik va agrokimyo” ilmiy tadqiqot instituti, ikkinchi turdagi ya‘ni normativ baholash ishlari “O‘zdavyerloyiha” ilmiy loyihalash instituti mutaxassisleri tomonidan amalga oshiriladi. Yer kadastru hujjatlarida asosan har ikki turdagi baholash ishlarini natijaviy ko‘rsatkichlaridan foydalaniladi.

Demak, yer kadastru axborotlarini shakllantirishda qishloq xo‘jaligi yerlarini tabiiy unumdorlik ko‘rsatkichlari (bonitet ballari) ni aniqlash natijalaridan foydalanish

zarurligini qayd etamiz.

Sug'oriladigan maydondagi muayyan tuproq turi bo'yicha bonitet balini hisoblash uning asosiy hususiyati bo'yicha tuproq turiga berilgan balga mos tuzatuvchi koeffitsientlarga ko'paytirish uslubi orqali aniqlanadi.

Adabiyotlar ro'yxati.

[1] Global Iqlim O'zgarishi O'zbekistonning Barqaror Rivojlanishiga Salbiy Ta'siri. SS Yarashovich, AJ Sayitkulovich, AI Hasan o'g'li... - O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ..., 2023

[2] Sattorov Sh Y, Ahmadov S O, Akhtamov S A 2021 Mechanisms of rice growing and rice development in Uzbekistan *online-conferences* 5 183

[3] Sattorov S Y 2020 Use of aerocosmic methods and gis programs in construction of space data models of pastural land *Current scientific research in the modern world*

[4] Abduloev A M 2020 The use of advanced technologies in geodetic and geoinformatics *Journal agro processing*

[5] Sattorov S. Y., Muhammadov Q., Bobojonov S. QURILISH JARAYONIDA ELEKTRON TAXEOMETRLARLARNI O 'RNI //Euro-Asia Conferences. – 2021. – T. 5. – №. 1. – С. 235-237.

[6] Сатторов Ш.Я, Мухаммадов Қ., Бобожонов С. ҚУРИЛИШ ЖАРАЁНИДА ЭЛЕКТРОН ТАХЕОМЕТРЛАРЛАРНИ О ЁРНИ //Эуро-Асиа Конференсес. – 2021. – Т. 5. – №. 1. – С. 235-237.

[7] Сатторов Ш. Я. и др. USE OF AEROCOSMIC METHODS AND GIS PROGRAMS IN CONSTRUCTION OF SPACE DATA MODELS OF PASTURAL LAND //Актуальные научные исследования в современном мире. – 2020. – №. 5-4. – С. 16-22.

[8] Сатторов Ш. Я. ЯЙЛОВ ЕРЛАРИНИНГ ДЕГРАДАЦИЯ ОМИЛЛАРИ //ЖУРНАЛ АГРО ПРОЦЕССИНГ. – 2020. – №. SPECIAL ISSUE.

[9] Абдуллоев, А. М. (2020). ГЕОДЕЗИК ВА ГЕОИНФОРМАТИК ИШЛАРНИ БАЖАРИШДА ИЛФОР ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ. *ЖУРНАЛ АГРО ПРОЦЕССИНГ*, (SPECIAL ISSUE).

[10] Muzaffarovich, Abdulloyev Ashraf. "USE OF ADVANCED TECHNOLOGIES IN GEODESIC AND GEOFORMATIC WORK." *Агрпроцессинг SPECIAL* (2020).

[11] Ашраф, Мудасир, Ясс Худхейр Салал и С.М. Абдуллаев. «Интеллектуальный анализ образовательных данных с использованием базового (индивидуального) и ансамблевого подходов к обучению для прогнозирования успеваемости учащихся». *Наука о данных* . Спрингер, Сингапур, 2021. 15–24.

- [12] [Geoportal visualization of state cadastre objects:\(a case study from Uzbekistan\)](#) A Inamov, S Sattorov, A Dadabayev, A Narziyev - IOP Conference Series: Earth and Environmental , 2022
- [13] [Conventional and current approaches of urban mapping and geodetic base formulation for establishing demographic processes database: Tashkent, Uzbekistan](#) S Abdurakhmonov, M Khamidova, Y Romanyuk - E3S Web of Conferences, 2024
- [14] Yarashovich S. S., Faxriddinovich J. F. KARTAGA OLIHDA ZAMONAVIY METOD VA TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI //Ustozlar uchun. – 2024. – T. 58. – №. 2. – C. 105-109.
- [15] Yarashovich S. S., Faxriddinovich J. F. GEOMA'LUMOTLAR BAZASIDAGI MAVZULI QATLAMLARNING ATRIBUTIV JADVALLARINI ALGORITMGA BOG 'LASH //Ustozlar uchun. – 2024. – T. 58. – №. 2. – C. 99-104.
- [16] Yarashovich S. S., Faxriddinovich J. F. AEROKOSMIK METOD YORDAMIDA MELIORATIV MONITORING QILISH VA KARTASINI ISHLAB CHIQUISH //Ustozlar uchun. – 2024. – T. 58. – №. 2. – C. 110-115.
- [17] Yarashovich S. S., Faxriddinovich J. F. DALA TADQIQOT NATIJALARINI GEOMA'LUMOTLAR BAZASIGA INTEGRATSIYALASH //Ustozlar uchun. – 2024. – T. 58. – №. 2. – C. 93-98.
- [18] Yarashovich S. S., Faxriddinovich J. F. KOSMOSURATLARDAN FOYDALANIB ELEKTRON RAQAMLI KARTALARNI YANGILASH //Journal of new century innovations. – 2024. – T. 54. – №. 4. – C. 14-18.